

УДК 811.111:340.113.1

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОТОКОЛІВ ЗАСІДАнь БУНДЕСТАГУ

Станика І. В.

Статтю присвячено розгляду лексичних особливостей протоколів засідань Бундестагу та їх відтворенні при перекладі на українську мову.

Ключові слова: лексичні особливості, протокол засідань, перекладацькі трансформації, переклад.

Статья посвящена рассмотрению лексических особенностей протоколов заседания Бундестага и их передача в переводе на украинский язык.

Ключевые слова: лексические особенности, протокол заседаний, переводческие трансформации, перевод.

The article is devoted to the consideration of the lexical peculiarities of the Minutes of Plenary proceedings of German Bundestag and their reproduction in the Ukrainian translation.

Key words: lexical peculiarities, the Minutes of Plenary proceedings, translation transformations, translation.

У зв'язку зі стрімким розвитком зовнішньополітичних відносин України з іншими європейськими країнами кількість міжнародних документів зростає, а разом з тим зростає і потреба в їх всебічному лінгвістичному дослідженні та якісному перекладі. Адже це є не лише суспільною потребою, а й державним обов'язком, виконання якого потребує системної методологічної і методичної бази та підготовленого кадрового потенціалу.

Дослідженням протоколів як нормативно-правових текстів до сьогодні були зацікавлені здебільшого лише документознавці, серед яких можна зазначити В. Л. Красюка, Т. В. Кузнецову, Ю. І. Палеху та ін. Натомість вивченням цих текстів з позиції перекладознавства займаються лише поодинокі вчені такі як С. В. Власенко, О. С. Кононов, О. А. Шаблій, Є. Вісманн, Д. Ведер-Вулфф, Б. Шлоер та ін. Але специфіка німецько-українського перекладу такої документації лишається поза межами кола наукових інтересів мовознавців, чим і зумовлена актуальність проведеного нами дослідження.

Оскільки визначення протоколу засідань Бундестагу як типу тексту не існує, ми скористалися загальною дефініцією "протоколу засідань", запропонованою С. В. Шевчуком [11, с. 376]. Отже, під **протоколом засідань Бундестагу** ми розуміємо такий нормативно-правовий документ, який відбиває процес і результат роботи Бундестагу як органу законодавчої влади Німеччини взагалі та його депутатів зокрема.

Лексичну основу протоколів засідань Бундестагу складає нейтральна лексика, яка не викликає додаткових асоціацій і зазвичай не становить труднощів під час перекладу. Все ж таки певні труднощі для перекладача можуть створювати: термінологічна лексика, скорочення, аббревіатури, власні назви та імена, назви посад із зазначенням вчених звань та ступенів, географічні назви тощо.

Говорячи теоретично про переклад **термінів**, можна наголошувати на тому, що термін – однозначний; термін не має конотативних значень; він позбавлений синонімів; незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним та абсолютним еквівалентом [1, с. 19 – 20]. Та переклад терміна далеко не завжди є простою заміною слова мови оригіналу словом в мові перекладу. Це пов'язано з тим, що значення деяких термінів можуть варіюватися, залежно від сфери застосування. Багатозначність таких термінів значно ускладнює роботу перекладача, адже вони не завжди перекладаються як повні еквіваленти, більш того, навіть не завжди дослівно. Тому, перш за все, слід з'ясувати денотат терміну мови оригіналу, а вже потім відтворювати його у мові перекладу.

У випадку відсутності еквівалента одним з найпоширеніших прийомів перекладу терміна є прийом транскодування, під яким розуміють побуквену чи пофонемну передачу вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу [5, с. 173], наприклад: *das Parlament* – *парламент*, *der Präsident* – *президент*. Як правило, такі терміни є запозиченнями як у мові перекладу, так і у мові оригіналу.

Терміни також підлягають іншому лексичному прийому перекладу – калькуванню, тобто передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу [1, с. 45]. Цей прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, які є дуже типовими для німецької мови взагалі та для протоколів засідань Бундестагу зокрема: *das Sonderprogramm* – *службова програма*, *der Bevölkerungsschutz* – *захист населення*, *der Tagesordnungspunkt* – *пункт порядку денного* тощо. Слід звернути увагу на те, що на українську мову такі терміни перекладаються, як правило, словосполученнями.

У випадку, коли словник не дає точного еквівалента або ж коли застосування калькування чи транслітерації недоречне, перекладач застосовує експлікацію (описовий переклад), наприклад: *der Ökosteuer* – *Збір за забруднення навколишнього природного середовища*; *die Hochwasserschutzanlagen* – *спорядження для захисту від підтоплення під час повені*.

Слід зазначити, що ці прийоми треба застосовувати, лише пересвідчившись, що в мові перекладу дійсно відсутні еквівалентні або варіантні відповідники й не можливо використати інші прийоми перекладу.

Досить поширеним лексичним явищем у протоколах засідань Бундестагу виступають **абревіатури**, під якими розуміють складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття [9, с. 76]. У протоколах засідань Бундестагу абревіатури за змістом можна поділити на скорочення назв партій, міжнародних організацій та установ, правових документів, економічних термінів-запозичень тощо.

Найбільш уживані абревіатури та інші скорочення вже зафіксовані в додатках словників. Саме тому перекладач має змогу звернутися до словника і розшифрувати лексичне утворення. У випадку відсутності словникового еквівалента серед різних засобів перекладу абревіатур і скорочень більшість перекладачів виділяють наступні: скорочений переклад, переклад шляхом транслітерації та експлікація [7, с. 264].

Скорочений переклад та транслітерацію можна поєднати, оскільки ці обидва засоби перекладу вживаються в тому випадку, коли певне скорочення найбільш поширене і загальновідоме: *ESM (European Stability Mechanism)* – *ЄСМ (Європейський стабілізаційний механізм)*, *NATO* – *НАТО*, *EZB (die Europäische Zentralbank)* – *ЄЦБ (Європейський центральний банк)* тощо.

Що ж стосується експлікації, то це є такий засіб перекладу, коли ми не лише розшифруємо скорочення, а також даємо його пояснення, наприклад: *StandAG (Standortauswahlgesetz)* – *Акт пошуку і підбору майданчика для сховища тепловиділяючих радіоактивних відходів*; *F.D.P. (Freie Demokratische Partei)* – *Вільна демократична партія Німеччини*; *THW (Technisches Hilfswerk)* – *Служба технічної допомоги*, *BVK (Bundesverband Bildender Künstler)* – *Німецький союз художників*; *BKA (Bundeskriminalamt)* – *Федеральне відомство кримінальної поліції Німеччини*.

Слід зауважити, що такі абревіатури німецької мови досить рідко мають відповідники в українській мові, тому відтворюються словосполученнями. Хоча перекладач на власний розсуд може створити відповідне на його думку скорочення, але при першому його згадуванні у тексті все одно має навести його з обов'язковим розшифруванням у дужках.

У текстах протоколів засідань трапляються також і **напівскорочення**, тобто комбінації акроніма одного члена словосполучення із повною основою іншого, на зразок *der V-Mann* або *die V-Leute (der Verbindungsmann/ die Verbindungsleute)* – *агент/агенти розвідки*, *die ICE-Strecke (Strecke von Inter City Express)* – *сполучення швидкісного міжміського експресу*, *die NSU-Opfer (die Opfer des NSU)* – *жертви НСП*, *der AKW-Betreiber (der Atomkraftwerksbetreiber)* –

оператор АЕС. У більшості випадків скорочення такого типу відтворюються за допомогою експлікації.

Так як протоколи засідань Бундестагу – це фіксація промов депутатів, то у протоколах міститься велика кількість **власних імен та прізвищ**, які у перекладі як правило транскодуються. Як відомо, транскодування визначається як спосіб перекладу, при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови повністю або частково передається засобами абетки мови перекладу [4, с. 21], наприклад: *Sahra Wagenknecht – Сара Вагенкнехт, Manuel Sarrazin – Мануель Сарразін (Мануель Саррацін), Stefan Liebich – Штефан Лібіх, Jürgen Hardt – Юрген Хардт, Gero Storjohann – Геро Шторйоханн, Sebastian Körber – Себастьян Кьорбер*.

Перед тим, як транскодувати ім'я та прізвище, перекладач має з'ясувати, чи не мають вони вже затвердженої у мові перекладу графічної форми. Якщо така існує, то у цьому випадку ім'я та прізвище відтворюється відповідно до існуючої традиції, навіть якщо фонетична форма не відповідає сучасним вимогам мови перекладу. Та все ж таки одним з головних правил транскодування власних імен та прізвищ залишається їх відтворення з урахуванням національної приналежності їх власника, так, наприклад ім'я *Claudia Winterstein* не можна перекладати як *Клавдія Вінтерштайн*, правильним варіантом відтворення буде *Клаудіа Вінтерштайн*, а *Valerie Wilms* в українському перекладі має бути *Валері Вілмс*, а не *Валерія Вілмс*.

Поряд з іменами німецьких діячів та політиків завжди вказується **вчене звання або науковий ступінь** (за їх наявності). Найчастіше вони виражаються скороченням *Dr.*, яке розшифровується як *der Doktor* або *die Doktorin*, наприклад: *Dr. Guido Westerwelle, Dr. Frithjof Schmidt, Dr. Claudia Winterstein* тощо і українською мовою перекладається як *доктор*. В українській мові немає скороченої форми цього поняття, тому у перекладі слід вказувати повну форму: *доктор Гідо Вестервелле, доктор Фрітьоф Шмідт, доктор Клаудіа Вінтерштайн*. При перекладі вчених звань та ступенів слід враховувати той факт, що наукові звання та ступені в українській та німецькій системах освіти відрізняються.

Протоколи засідань є єдиним видом нормативно-правової документації, де повністю або частково фіксується не позбавлене експресивності мовлення учасників засідання [3, с. 170]. Протоколи засідань Бундестагу не є виключенням. Мова протоколів засідань Бундестагу досить багата на **фразеологізми**.

У сучасному мовознавстві існує декілька визначень поняття “фразеологізм”. Наприклад, Б. О. Ларін під фразеологічними одиницями розумів такі стійкі словосполучення, які характеризуються втратою первісних реалій і появою нового метафоричного значення [6, с. 40 – 45]. М. М. Шанський [10, с. 84] та В. Г. Гак [2, с. 159 – 169] підкреслюють, що фразеологічна одиниця – це відтворювана в готовому вигляді семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не виникає в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значенневих закономірностей поєднання лексики, а відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції.

Фразеологізми у текстах протоколів засідань Бундестагу, з одного боку, надають “сухим” промовамп депутатів урочисто-піднесеного звучання та емоційно-експресивного забарвлення, а з іншого – виступають ознакою розмовності.

Найкращим способом перекладу образної фразеології вважається використання фразеологічного відповідника в рідній мові, що забезпечує не лише передачу змісту, але й відтворення образності та експресивності німецького виразу: *Private Investitionen fallen nicht vom Himmel, zumal nicht in dieser Situation. – Приватні інвестиції не падають з неба, принаймні не у цьому випадку; Das muss aber der guten Laune nicht im Wege stehen. – Це не повинно стояти на шляху у гарного настрою*.

Наступний спосіб це переклад за допомогою фразеологічного аналогу: *Diese Frage ist wie der bittere Tropfen im Kelch. – Це питання як ложка дьогтю у бочці з медом. Ich für meine Person drücke ein Auge bei dieser Situation zu. – Особисто я дивлюся на цю ситуацію крізь пальці*. Цей прийом перекладу базується на створенні іншого образу у мові перекладу.

Іншим способом перекладу фразеологічних одиниць є контекстуальні заміни, які полягають в тому, що перекладач намагається знайти такий український вираз, який хоча і не відповідає по значенню німецькому фразеологізму, але з достатньою точністю передає його зміст у конкретному контексті, наприклад: *Menschen haben ihr Hab und Gut und manchmal auch Angehörige verloren.* – *Люди втратили все добро, а деякі навіть і членів сім'ї.*

Якщо німецький фразеологізм не має в українській мові еквівалента або аналогу, а дослівний переклад міг би призвести до малозрозумілого буквалізму, перекладачеві необхідно відмовитись від передачі образності та використовувати описовий переклад – з поясненням змісту фразеологічної одиниці за допомогою вільного сполучення слів, наприклад: *Nur so können wir die wirtschaftliche und soziale Lage in den jeweiligen Mitgliedstaaten und überall in Europa zum Guten wenden.* – *Лише так ми можемо змінити на краще економічне та соціальне становище у державах-членах та у всій Європі.*

Отже, відтворення лексичного рівня вимагає від перекладача найбільшої майстерності, адже, з одного боку, слід дотримуватися чітких вимог українського офіційно-ділового стилю, а з іншого боку – зберегти й всі ті лексичні засоби, які є нетиповими для нормативно-правових документів мови перекладу, але наявні в оригіналі і, будучи експресивно-забарвленими, можуть виконувати певну стилістичну функцію. А головною умовою якісного перекладу протоколів засідань Бундестагу є відтворення їх стилістики з обов'язковим урахуванням норм українського ділового мовлення.

Таким чином, німецько-український переклад протоколів засідань Бундестагу вимагає відтворення не лише зовнішньої форми та змісту документа, а й граматичного, синтаксичного та власне лексичного рівнів оригінального тексту.

Література

1. Білозерська Л. П. Термінологія і переклад [Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки] / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 232 с.
2. Гак В. Г. Фразеология, образность и культура [Сборник статей] / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Рус. яз., 2000. – 210 с.
3. Дудик П. С. Стилістика української мови [Навчальний посібник] / Петро Семенович Дудик. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2005. – 368 с. (Альма-матер)
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. / В'ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вілен Наумович Комісаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. Ларин Б. А. Очерки по фразеологии (О систематизации и методах исследования фразеологических материалов) / Борис Александрович Ларин. // Уч. зап. Ленингр. ун-та. – 1999. – № 198. – 350 с.
7. Латышев Л. К. Технология перевода / Лев Константинович Латышев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательский центр “Академия”, 2005. – 320 с.
8. Мацько Л. І. Риторика [Навч. посіб.] / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
9. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови [Підручник] / Олександр Данилович Пономарів. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
10. Шанский Н. Фразеология современного русского языка / Николай Шанский. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: “Высшая школа”, 1995. – 160 с.
11. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням. / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К.: Алерта, 2011. – 696 с.